

מעשה שהיה

שתיקה בשכר הרב אריה ליכטנשטיין

- לייבל -
נשמע קולו
הלוחש של
אהרן מעבר

הקו - אני חושב שמצאתי לך סוף סוף בית!

לייבל ואהרן אחים, קרובים בדיעותיהם מאד מאד. כבר מספר חדשים שלייבל מחפש לקנות לעצמו בית.

- כמעט ואיני מצליח לשמוע את קולך... - לא הבין לייבל מדוע אהרן לוחש.

- כבר כמה חודשים שאתה מחפש בית. כל בית היוצא לשוק קופצים עליו כמה וכמה אנשים... כך גם מחירו קופץ ומרקיע שחקים...

הפעם מצאתי לך בית שאף אחד עדיין אינו יודע ממנו! אתה רוצה שאצא לרחובה של עיר ואזמין עוד שיקפצו עליו? לכן אני מדבר בשקט...

- וכיצד יתכן שאתה היחיד שיודע על בית זה? מה, אתה 'מתווך'? לא ידעתי מכך...

- השכן הנכרי, שגר ממול ביתי, פנה אלי ושאל אם אני יודע מי ירצה לקנות כאן בית ברחוב... אמרתי לו שאביא לקוח עוד היום! עליך להזדרז!

לייבל רץ כמטחוי קשת אל ביתו של אהרן אחיו, שם הצטרף אליו אהרן והם ניגשו אל ביתו של ההוא לראותו.

הם סיכמו עימו על מחיר, שהיה סביר בעליל. כעת רק נותר לערוך חוזה ביניהם ולחתום עליו.

בשעת ערב מאוחרת, כאשר אהרן חזר לביתו לאחר השיעור הקבוע שלו בבית הכנסת, הוא ראה מישהו הדופק על דלת ביתו של הגוי השכן.

הוא אימץ את עיניו וראה שזה יעקב, גם הוא גר באותו הרחוב. חושייו של אהרן נתחדדו והוא החליט לבדוק מה רוצה יעקב.

לאחר שדפיקותיו של יעקב לא נענו הוא פנה לסור ולשוב אל ביתו.

- יעקב! - הוא שמע מישהו קורא בשמו. הוא סב על עקבותיו וראה את אהרן.

- מה הקשרים' שיש לך עם הגוי? מעולם לא ידעתי על כך...

- שום דבר. רעיינו סיפרה לרעייני שהם חושבים למכור את הבית, רציתי לבוא ולהציע את עצמי כ'מתווך'. יש מספר אברכים בקהילתנו שמחפשים בתים לקנות, אני חושב שדי בקלות אמצא קונה לבית...

אהרן נלחץ. בדיוק מכך הוא חשש. כעת, כאשר ידעו

פסקי דינים

דיני שליחות (ט) הרב חיים קאהן שליט"א

שליח שקנה לעצמו (א)

בגליון זה מבוארים חילוקי הדין בשליח שנשלח לקנות ואומר שקנה לעצמו, האם נאמן בזה, וכן האם יכול לחזור בו כשקנה במעות שלו, ובגליון הבא בע"ה יבוארו פרטי הדין כשנשלח לקנות במעות המשלח.

א. שלחו להביא המקח ולא פירש שיקנה לו

משלח שאמר לשליח 'תביא לי את המקח ואקנה', ואומר השליח שקנה לעצמו ואינו רוצה כעת למכור למשלח, נאמן בזה, שהרי המשלח לא אמר לו קנה לי המקח אלא להביא שיקנה, וממילא לא מינה אותו שליח לקנות, ויש שכתב שאם קנה עם מעות המשלח, קנה המשלח.¹

ב. שליח שקנה בסתם ואומר אח"כ שקנה לעצמו

כתב בשו"ע שאם המשלח ביקש מהשליח לקנות סחורה מסוימת, והלך השליח וקנה את סחורה בקנין המועיל כגון משיכה, ולא אמר בעת שעשה הקנין שקונה לעצמו, אינו נאמן לומר אחר כך שהתכוון לקנות לעצמו, שכן הסתם עמד בנאמנותו וקנה בעד המשלח,² ואף אם שילם למוכר את דמי המקח ממעותיו ולא ממעות המשלח, ההנחה היא שהשליח התכוון להלוות את המעות למשלח לצורך המקח, וזה יפרע לו לאחר מכן מה שהוציא בעדו.³

יש שפירש דבריו, שהשליח הסכים בפירוש כשמינהו המשלח לעשות השליחות לקנות בעד המשלח, ומפני זה אינו נאמן לאחר שקנה לומר שחזר בו בפירוש קודם הקנין שבוודאי זיכה את המקח למשלח, אא"כ חזר בו לפני עדים,⁴ אבל כתב שיש פוסקים שחולקים על זה ולדעתם השליח נאמן לומר שחזר בו, שזה דומה למי שנשלח לקנות מציאה וחוזר ואומר שזכה לעצמו,⁵ ויש שפירש דברי הפוסקים האלה באופן אחר ולדבריו גם לדעתם השליח אינו נאמן שחזר בו מבלי שחזר בו לפני עדים.⁶

באופנים שהשליח קונה בעד המשלח נחלקו הפוסקים האם המוכר צריך לדעת שהשליח קונה בעד המשלח בכדי שידע להקנות למשלח שהוא בעל המעות.⁷

ב. שליח שחזר בו לפני משיכה

- קנה במעותיו ולא הודיע למוכר שקונה בעד המשלח

אם נתן השליח דמי המקח ממעותיו למוכר לפני שעשה קנין משיכה, והתכוון בנתינת המעות לקנות למשלח אבל לא אמר זאת למוכר, קנה המשלח את המטלטלין בקנין כסף אע"פ שהמוכר לא התכוון להקנות לו, והחזר בו חייב בקללת מי שפרע. אם השליח חזר בו לפני שעשה משיכה ואמר שעושה את המשיכה כדי לקנות לעצמו ולא למשלח, קנה השליח אע"פ שחזר בו לאחר שהמשלח קנה בקנין כסף למי שפרע, אבל אין למשלח תביעה של קללת מי שפרע אל השליח, כי קללה זו נאמרה רק בין מוכר ללוקח ולא בין משלח לשליח.⁸

- קנה במעותיו והודיע למוכר שקונה בעד המשלח

יש שכתב שאם השליח כשנתן ממעותיו למוכר אמר לו שנתן את המעות כדי שהמשלח יקנה, לא יכול השליח לחזור בו ולקנות במשיכה כה בעד עצמו, אא"כ מפרש למוכר לפני המשיכה שחזר בו ועתה מושך בעד עצמו וגם מייחד מעות בעד הקנין, ואז קונה את המקח,⁹ ויש שכתב הואיל וקנה במעות שלו יכול לחזור בו אף אם אינו מודיע זאת למוכר, ודי אם מייחד מעות לתת למשלח תחת המעות שנתן למוכר,¹⁰ אבל עכ"פ צריך להודיע לעדים שחזר בו.¹¹

- קנה במעות המשלח ולא אמר שקונה בעד המשלח

וכן נחלקו שני הדעות הנ"ל אם קנה השליח במעות המשלח ולא אמר בפירוש שקונה בעד המוכר, לפי הדעה הראשונה הדין בזה כמו בנתן ממעותיו ופירש שקונה בעד המוכר, שצריך להודיע למוכר שקונה בעד עצמו ולייחד המעות,¹² ואילו לדעה השנייה הואיל ולא פירש שנתן בעד המשלח יכול לחזור בו אם מייחד המעות ואינו צריך להודיע למוכר שחזר בו.¹³

יש שביאר, שאחר חזרת השליח עם המוכר, נעשו המעות של המשלח של השליח, ואף אין למשלח טענה על המוכר למה קיבל את חזרת השליח, שיכול לומר שהואיל וגם המשלח היה יכול לחזור בו מקנין מעות והוא היה מוכרז למכור, מה היה לו לעשות?¹⁴ וכתב עוד, שהעיקר בזה כדיעה הראשונה,¹⁵ אבל הפוסקים כתבו שהולכים אחר המוחזק.¹⁶

[1] סי' קפ"ג סעיף ד' ע"פ הרמ"ה הובא בטור ס"ק ד' שכתב שאמר לו 'איתי' לא דאובין, ובאר הב"ח דזה כמו סי' רס"ז סעיף ד' בשלחו להגביה מציאה לחלק בין הבא לי לזה לי, וזה גם לשו"ת הראשונים ששליח שקנה במעות המשלח המקח אינו יכול לחזור בו (ראה שו"ע סי' קפ"ג סעיף ג' הדעה אחרונה ברמ"א שם), דכאן פירש המשלח שיקנה ממנו. ולפי דברי הב"ח נראה שגם אם לא אמר לו 'אקנה ממך' אלא אמר בסתם 'הבא לי' יכול השליח לקנות לעצמו שהרי לא מינה לשליח לקנות, גם יתכן שאפילו אם שילם במעות המשלח המקח של השליח, ויפרע לו המעות. ויל"ע האם השליח שחזר בו נחשב מחוסר אמנה, ועיין סי' ר"ט סעיף ה', ואמרי בינה הלוחה סי' נ"א, [2] פרישה סוס"ק ה', עי"ש. וגראה הטעם דזאז כוננת לשונו שאמר אובין הוא לא דווקא, ולפי האמור נראה שיש לדון בכוננת המשלח לפי הרגיל בלשון הדין שאם היה אחריות המקח על המשלח אפילו לא שילם במעות המשלח מסתבר שכוננת המשלח היה שעושה אותו שליח לקנות. [3] ראה סי' קפ"ג סעיף ד' ומקורו מהרמ"ה שהביא הטור שם סעיף ד', עי"ש. ומרצף הלשון נראה שדין זה הוא הן אם שילם את דמי המקח ממעותיו שהמקח של המשלח שאחזרנו

המשך ההערות בעמוד ב'

מהבית עוד אנשים, הגוי יעלה את המחיר. הוא עדיין לא חתם על 'חזזה' עם אחיו לייבל ויכול לחזור בו מכל מה שסיכמו בעל פה.

הוא סיפר ליעקב על כל הקורות אותו - **אני מבקש ממך בכל לשון של בקשה, אנא! אל תספר ואל תדבר על הבית הזה עם אף אחד. אדבר עם אחי, לייבל, והוא ישלם לך בשכר שתיקתך \$2,000.**

יעקב הסכים.

לאחר מספר ימים, ה'חזזה' בין לייבל לגוי נחתם.

יש לדון אם יש תוקף בהתחייבות הנ"ל של לייבל ליעקב, שעבור שתיקתו ישלם לו סך \$2,000.

ושורש הדיון, האם דין התחייבות כזו כדינה של התחייבות לשכר הפועל.

האם כשם שהשוכר פועל וקצץ עמו את שכרו, אינו צריך קנין על כך ושוב אינו יכול לחזור בו ולומר 'משטה הייתי בך' (אלא אם כן קצץ עמו והפריז הרבה מאד בשכרו). הוא הדין לקוצץ שכר עבור **הימנעות** ואי עשיית פעולה מסוימת, שאינו יכול לחזור ולומר 'משטה הייתי בך'.

והפוסקים הרבו לדון בזה לגבי 'מכרז', האם יש תוקף להתחייבות שנתן אחד המשתתפים לרעהו שישלם לו בעבור שימנע ולא ישתתב בו וכך המחיר לא יעלה (ונקרא בלשונם 'האפטרעט געלד').

ומסקנת הרבה מהפוסקים שהתחייבות זו אין בה כל תוקף, שהרי נעשתה בלא כל קנין. ואף שבשכירות פועלים אין צורך בקנין, זה משום שהפועל עושה מה בעבור שכרו.

אך כאשר שכרו בא על **על אי עשיה**, נצרך שיהיה לכך קנין (עיין פתחי תשובה סימן קע"ו סק"ד בשם תשובת 'בית דוד', כסף הקדשים סימן קפ"ה סעיף א', חזון איש אבן העזר סימן קמ"ח לדף נ"ב ע"ב וקדמם במחנה אפרים הלכות שכירות סימן י"ח).

ועיין עוד בערך ש"י חושן משפט סימן רכ"ח סעיף י"ח וכן מש"כ באבן העזר סימן צ"ג סעיף ו').

אך יש מי מהפוסקים שנחלק עליהם ותמה: מה המקור ומנלן דיש לחלק בין מניעה לעשייה? גם השוכר להימנע מפעולה כשכירות פועלים תחשב ונתחייב בה בלא קנין.

ועוד הוסיף לחלוק דמכיון שמנהג הסוחרים כן הוא להתחייב בעבור המניעה מההשתתפות במכרז, הרי שיש לזה תוקף משום 'סיטומתא' (מנחת פתים סימן קע"ו סעיף ד').

לנידון דידן, אפשר שמה שכתב המנחת פתים לחייב משום מנהג הסוחרים אינו שייך. במציאות כזה נראה שאין זה דבר מצוי בין הבריות שיתחייבו לשלם בעבור שפלוני ישתוק ולא ידבר על בית אלמוני.

אלא שיתכן ואף להפוסקים שכתבו שאין כאן משום שכירות פועלים יבוא הלה ויתבע את שכרו משום שניזוק משתיקתו. הרי אילו היה מדבר ומביא לקוחות היה יכול להרויח בסדרותו ועתה חדל מכך.

ומצאנו תשובה לטענה זו בדברי המחנה אפרים שכתב בנידון סרסור שאמר לחבירו: הכבד ושב בביתך ואני אתן לך חלק ממה שארויח בסרסור.

והסיק המחנה אפרים שאינו חייב לתת לו מאומה ממה שהרויח. כפי שכבר הקדמנו שיטתו שאין בכך משום 'שכירות פועלים'.

אך הוסיף לדון שם שישלם לו משום 'גרמי' שהפסיד בשתיקתו מחמתו וכנ"ל, וגם מכך פטור.

טעמו ונימוקו: שמה לא היית מרוויח כי אם מעט.

דהיינו רק כאשר מניעת הרויח היא ברורה ואין לנו ספק שהלה היה מרויח אילמלי היה נמנע חייב לפצותו על כך.

אך כאשר אין אנו בטוחים בכך, שוב אין המתחייב חייב מאומה בשכרו של הנמנע.

גם בנידון דידן, אין זה ברור כלל וכלל שיעקב היה מצליח למכור את ביתו של אותו הגוי. בהחלט מצוי הדבר שמתווך, בפרט כזה שאין זה מקצועו, שאינו מצליח למכור את מרכולתו ואף במקומות שרבים הם הקופצים.

למעשה:

אף אם לייבל נתחייב ליעקב שישלם לו אם ישתוק, לדעת רבים מהפוסקים אינו חייב מדינא למלא את התחייבותו.

(בודאי שאין מטרת המאמר ללמד תועים הכיצד להיות 'נבל ברשות התורה'.

להיפך, מטרתנו למען ידעו לעשות את ההתחייבויות באופן המועיל ועל צד היותר טוב שלא יוכל המתחייב להתחמק מלמלאותו.)

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

שואל ומשיב

לפני שנים רבות 'שאלת' חומש 'מקראות גדולות' מבית הכנסת ליד ביתי. שכחתי להחזיר אותו, ובסופו של דבר הוא גם אבד. איני זוכר איזה חומש היה זה. שאלה: האם אני חייב להחזיר לבית הכנסת סט שלם, כך אוכל להיות בטוח שגם החומש החסר הוחזר?

תשובה: ראשית, יש לתת את הדעת באיסור הוצאת ספר מבית הכנסת ללא רשות. מצאנו פוסקים שכתבו שיש על כך 'תקנה קדומה' שלא להוציא ספר מבית הכנסת (גר"א - חושן משפט סימן קס"ג ס"ק ק"ה, ערוך השלחן שם סעיף י"ז ודבר שמואל (אבהו) ש"ס צ"א). ויש שכותבים בספרים שיש 'חרם הקדמונים' שלא להוציא ספר מבית המדרש בלי רשות, אבל אין לזה מקור ואין בו שום תוקף וכוח להלכה (ראה שו"ת אהל יהושע סימן קכ"ב). ובכלל, אין נפקא מינה בחרם זה מאחר ובין כך השואל שלא מדעת הרי הוא גזלן (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שנ"ט סעיף ה' [סימן רצ"ב סעיף א' וסימן שס"ג סעיף ה']). יוצא איהו, וללא קשר לשאלת הבעלות על הספרים בבית המדרש אם של הציבור הוא או של היחיד, שהמוציא ספר מבית הכנסת גזלן הוא. בודאי הבעלים אינם מסכימים שיוציאם מבית המדרש.

ספרים ניתנים לבית הכנסת מתוך מטרה, שיהיו זמינים למתפללים וללומדים כשיצטרכו להם. כאשר הם מוצאים מבית הכנסת, יכולת זו נמנעת מהמתפללים ומהלומדים ואף אם הגבאים אינם מוחים בדבר וקל וחומר אם מוחים בפירוש. ואף שכלל שנינו 'ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה', זה אינו כאשר יש חשש שמחמת ההשתמשות ינזק החפץ. ספרים הנלקחים מחוץ לבית הכנסת, נהרסים או נאבדים לעיתים קרובות, ובפרט שעל ידי זה מונע את אחרים לעשות מצוה ללמוד בו בעת שיצטרכו, ויש בזה משום ביטול תורה דרבים, ולכן אין הכלל הנ"ל תקף בהם.

גם הגבאים עצמם אינם רשאים להרשות אחרים לשאל ספרים, רק לתקופות קצרות. מאחר ואם יוצאו הספרים לתקופות ארוכות, ימנע הדבר מהלומדים את השימוש שלמענו נקנו הספרים (אהל יהושע שם).

השואל ספר ללא רשות, חייב להחזירו ככל גזלן. גם אם הבעלים כבר קנו אחרים תחתיו - דהיינו שנתיישרו ממנו - נותרה חובת ההשבה בעינה (סימן שנ"ט סעיף ב' וסימן ש"ס סעיף א'). אם הספר ניזוק או נאבד, חייב השואל להחזיר את שוויו (סימן ש"ס סעיף ה'). בנידון דידן, כיון שהספר נעלם, אין צורך להחזיר ספר חדש, חובתך להשיב לבית הכנסת את שוויו של הספר בעת ש'שאלת' אותו. זאת אומרת, מחיר ספר ממושמע. אין לך כל חובה להחזיר לבית הכנסת סט שלם.

[ולענין קובצים שניתנים לבתי מדרש והתורם כותב 'ניתן לביהמ"ד על מנת שלא להוציאו', עיקר כוונתם לפרסם הקובץ והמוסד המוציאו לאור ויודעים שאין מקום בביהמ"ד לעשרות קובצים, א"כ מנדיבים אדעתא דהכי שיהיו בביהמ"ד כמה שבועות (שו"ת משנת יוסף ח"ו ס' נ"ט)].

המשך ההערות מפסקי דינים

השליח המעות למשלח, והן אם רק עשה משיכה וקנה בהקפה מבלי לשלם את דמי המקח. ועיין ברמ"א שם סוף סעיף ב' שהביא את שו"ת הרשב"א (ב"י מח"א) שאם קנה בקנין סתם קנה המשלח ואם מכל השליח אינו כלום. עיי"ש. ומשמע שהרמ"א פירש שבמה שמכר השליח מוכח שחזר בו לאחר המשיכה (הגם שזה לא מפורש ברשב"א) וזה לא מהני שכבר נכלל המשלח, וא"כ זהו נכלל בדיוני הרמ"ה הנ"ל. עי"ש מדברי הרשב"א ותרומה' שליח יכול לקנות בהקפה ואילו המחנה אפרים שלוחין סי' י"ב כתב שא"ל שליח לקנות בהקפה שאינו שלוחו של בעל הממון, ועיין בחקר הלכה (לאנדא) את ש"י ה' שחזר ע"ז ונשאר בצ"ע. ועי' בדברי חיים (אוייערנאך) שלוחין סי' ז' אודות המחנה אפרים, הל' צ"ל. ש"ע שם, ובסמ"ע סי' ח' ט' ע"פ הרמ"ה הנ"ל. [5] מחנה אפרים שלוחין סי' י"ט, וכדכתב הטור בס' רס"ט סעיף ו' לענין מציאת [6] שם, מדיוק בדעת הרשב"א ור"א סי' פ"ז שרק בשכיר שהוא כיד עובד' אינו נאמן שזכר לעצמו, וכן ממה שכתב בע"ע הערה 11 דעות הפוסקים בגונג לדינים כאן. [9] ש"ע ובסמ"ע סי' י' מדברי הרמ"ה הנ"ל שהביא הטור שם. [10] סמ"ע סי' י"א, וביאר הנהיבות סי' ה' דכיון שפירש השליח שנתן בעד המשלח, כאילו זכה לו המעות וממילא קנה המשלח את המקח בקנין כסף מותרות. הגם שמדברנן 'כולים לחזור מקנין זה ולכן א"א לשליח לחזור כי כעת הוא איש אחר ולכן חייב לפרש למוכר שעושה המשיכה לעצמו ובמה שמייחד מעות נעשה הוא בעל המעות. והמוכר כיון שרואה שהשליח חזר בו ממשיך לו על דעתו וחוזר מקנין שעושה עם המשלח, ועושה כן מיראתו שמה יחזור בו המשלח הואיל והה קנין כסף. [11] ט"ר שם, וביאר הערוך השולחן סעיף ב' שרק בנתן מעות המשלח וגם פירש שנתן בעד המשלח הקנה המוכר למשלח אף בשעת המשיכה אלא' חזר השליח בפירוש ומייחד המעות. ועיין בסו"ט שפירש בדעת הרמ"ה שמוכר להודיע למוכר למי הוא קונה, דזה כבני מערבא ב"ק ק"כ ב', ולכן תמה דלפי מה שכתב בש"ש ב"ק פרק ט' סי' ל"ג שהראש"ש ור"ף סוברים שאל קי"ל כבני מערבא ועיקר הוא דעת השליח לא היה לטור להביא דעת הרמ"ה, אבל המופשט שלום כתב בדבש"ה ב"ק שם מביאר שאף הרמ"ה לא סובר כבני מערבא. עיין בערוך השולחן סעיף ז' (ועיין קצות סו"ט ב') שביאר דמה דלא קי"ל כבני מערבא הוא אם השליח לא עקר שליחותו כגון כשקנה שוואר ולא חטין שהחזיקו להקנות למשלחו ואז אין נפק"מ בכונת המוכר אבל אם רוצה לקנות לעצמו עקר שליחותו ואז צריך המוכר לדעת למי הוא מקנה, וכן בכל אופן שלא היה שלוחו ורוצה להקנות לו צריך דעת המוכר. ועיין במחנה אפרים שלוחין י"ב שכתב שהרמ"א פוסק כבני מערבא. [12] עיין ב"י דלפי המתיבות מפני שמעות הם של המשלח נקנה לו, ולפי הרשב"א שאינו נאמן שחזר משליחותו לגזול. [13] דכיון שמתהרהר קנה המשלח אין ביד השליח לבטל הקנין, וכנ"ל הערה 10. [14] כי כלל הדבר הוא שלפי הסמ"ע כחד לטיבותא צריך אינו יכול לחזור בו ולפי הטו"ר בענין תורת לטיבותא. [15] ערוך השולחן הנ"ל. [16] ע"פ מה שביאר שם בסעיף ד' שאם אינו שלוחו צריך המוכר לדעת למי הוא מקנה. [17] עיין סוף הערה 11.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבות, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת וזי"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: